

УДК 31+33+37

ПРОФІЛАКТИКА НАСИЛЬСТВА У МОЛОДИХ СІМ'ЯХ У СУЧАСНОМУ ВИМІРІ

I. Трубавіна, О. Чередниченко

PREVENTION OF VIOLENCE IN YOUNG FAMILIES IN THE MODERN MEASURE

I. Trubavina, O. Cherednychenko

Актуальність проблеми насильства у молодих сім'ях визначається тим, що стосунки в них перебувають на стадії формування і це вимагає вчасних коректив для попередження кризи сім'ї та її розпаду. Суспільна динаміка розвитку диктує відповідне реагування з боку держави – гаранта розвитку молоді сім'ї як суспільного інституту та як інституту забезпечення відтворення поколінь. Соціальні послуги з профілактики кризи сім'ї в соціальній роботі є також гарантіями держави якості життя молоді сім'ї та її розвитку. Метою статті є розкрити особливості прояву насильства у стосунках молодих сімей та визначити науково обґрунтовані рекомендації до її профілактики. Методами дослідження є: узагальнення опитувань, теоретичний аналіз джерел, синтез, спостереження тощо. Методологічною основою дослідження є комплекс наукових підходів різного рівня для вирішення проблеми: 1) Філософський рівень – теорія прав людини і гуманізм. 2) Загальнонаукові підходи – аксіологічний – цінності сім'ї, людини, повага до її прав і гідності, прав членів родини в сім'ї, системний – розуміння сім'ї як системи і робота з усіма членами сім'ї задля профілактики насильства, діяльнісний – вправлення в новій поведінці без насильства; 3) конкретнонаукові підходи: проблемно-орієнтований підхід соціальної роботи, який спрямований конкретно на профілактику насильства в молодій сім'ї, соціально-виховний підхід в соціальній педагогіці як напрям педагогізації всього населення, профілактичний підхід, який вимагає дій на упередження явища, а не на роботу з його проявами і наслідками, ризикоорієнтований підхід щодо попередження можливих небезпек і ризиків щодо насильства в молодій сім'ї тощо. Науковою новизною є те, що обґрунтовано важливість проблеми та досліджено: специфіку молоді сім'ї та насильства у подружніх стосунках; особливості формування й прояву домашнього насильства; характеристики кривдника та жертви; зміст профілактики насильства; доцільні методи й форми попередження й подолання насильства у стосунках молоді сім'ї. Практичного значення дослідженню надає те, що особливості насильства у стосунках сучасних молодих сімей та ефективні підходи до його попередження й подолання досліджено шляхом опитування молодих сімей та проведення анкетування на визначення взаємин у сім'ї на базі громадської організації «Центр Щасливого Батьківства й материнства» у м. Тернополі. Результати: напрями профілактики насильства у молодих сім'ях повинні визначатися з огляду на основні характеристики сімей та з урахування динаміки суспільних тенденцій, що дозволило виділити: просвітництво; правове інформування; підвищення світського і релігійного рівня духовності молодих людей; індивідуальне навчання; вироблення навичок спілкування й вирішення проблем без насильства; застосування технік і прийомів попередження й подолання конфліктних ситуацій. Робота з

профілактики насильства у молодих сім'ях це – попередження дій кривдника; захист потенційної жертви; організація позитивного впливу оточення.

Ключові слова: молода сім'я; насильство; діагностика; профілактика, соціальні послуги, соціальна робота.

The relevance of the problem of violence in young families is determined by the fact that their relationships are at the stage of formation, and this requires timely corrections to prevent a family crisis and its disintegration. The social dynamics of development dictates an appropriate response from the state – the guarantor of the development of the young family as a social institution and as an institution for ensuring the reproduction of generations. Social services for family crisis prevention in social work are also state guarantees of the quality of life of a young family and its development. The purpose of the article is to reveal the peculiarities of the manifestation of violence in the relations of young families and to determine scientifically based recommendations for its prevention. Research methods are: generalization of surveys, theoretical analysis of sources, synthesis, observation, etc. The methodological basis of the research is a complex of scientific approaches of different levels to solve the problem: 1) Philosophical level – the theory of human rights and humanism. 2) General scientific approaches – axiological – values of the family, the person, respect for their rights and dignity, the rights of family members in the family, systemic – understanding the family as a system and working with all family members to prevent violence, operational – practicing new behavior without violence; 3) specific scientific approaches: a problem-oriented approach of social work, which is aimed specifically at the prevention of violence in a young family, a social-educational approach in social pedagogy as a direction of pedagogy of the entire population, a preventive approach that requires actions to prevent the phenomenon, and not to work with its manifestations and consequences, a risk-oriented approach to the prevention of possible dangers and risks related to violence in a young family, etc. The scientific novelty is that the importance of the problem is substantiated and investigated: the specifics of a young family and violence in marital relations; peculiarities of formation and manifestation of domestic violence; characteristics of the offender and the victim; content of violence prevention; expedient methods and forms of preventing and overcoming violence in young family relationships. The practical significance of the research is that the specifics of violence in the relationships of modern young families and effective approaches to its prevention and overcoming were investigated by interviewing young families and conducting a questionnaire to determine family relationships on the basis of the public organization "Center of Happy Parenthood and Motherhood" in Ternopil. Results: directions for the prevention of violence in young families should be determined taking into account the main characteristics of families and taking into account the dynamics of social trends, which made it possible to highlight: education; legal information; raising the secular and religious level of spirituality of young people; individual training; development of non-violent communication and problem solving skills; application of techniques and methods of preventing and overcoming conflict situations. Work on the prevention of violence in young families is prevention of the offender's actions; protection of a potential victim; organization of the positive influence of the environment.

Keywords: young family; violence; diagnostics; prevention, social services, social work.

Загальна постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема сімейного насильства є надзвичайно актуальною на сьогодні передусім тому, що молода сім'я є основою суспільства та відтворення населення – і повинна перебувати під особливим захистом держави. Насильство й жорстокість у сім'ї не лише руйнують гармонію і злагоду в ній, а і є однією з передумов злочинності в суспільстві загалом. Молода сім'я

на етапі свого формування вирішує цілу низку важливих завдань і насильство може стати тією основою, що деформує становлення і розвиток цього інституту в кожному окремому випадку й у суспільстві загалом. Сім'я повинна стати колискою демократії, а не колискою насильства, оскільки вона є основним фактором соціалізації дітей та молоді. Саме від моделі сімейного життя в батьківській сім'ї залежить модель сімейного життя в майбутньому вже дорослих дітей. Саме на цьому етапі закладаються основи доброчесності людини, громадянина. Молода сім'я – важлива для формування як моделі сімейного життя членів подружжя, так і для дітей, які в ній народяться і будуть рости і виховуватися. На модель сімейного життя молодої сім'ї впливають батьківські моделі сімейного життя, ЗМІ, фільми, гендерні стереотипи, моделі сімейного життя в найближчому оточенні. І вироблення власної моделі сімейного життя без насильства – це основа набуття самостійності молодою сім'єю, автономності від батьківських сімей і підґрунтя подолання кризи сім'ї цього періоду її розвитку. Не вирішення ж цієї проблеми поряд з появою побутових проблем, які пов'язані ще з народженням дітей приводять до кризи сім'ї і її розпаду.

На актуальність проблеми вказують: 1) існування широко розповсюджений міф, що насильство в сім'ях – це проблема тільки неблагополучних родин, і майже завжди сімейне насильство пов'язане з пиятикою і бідністю; однак, це зовсім не так, оскільки воно властиве для всіх соціальних груп; часто саме наявність грошей в одного з членів подружжя провокують насильство, перш за все психологічне та економічне; 2) небажанням соціуму розглядати це питання більш інтенсивно, покласти це на власний розсуд і рішення подружжя, що виражає думку більшості про конфіденційність і приватність особистого життя.

Мета статті – розкрити особливості прояву насильства у стосунках молодих сімей та визначити науково обґрунтовані рекомендації до її профілактики.

Методи і методологія дослідження. Основними науковими підходами до вирішення проблеми є наукові підходи різного рівня. Філософський рівень – теорія прав людини і гуманізм. Загальнонаукові підходи – аксіологічний – цінності сім'ї, людини, повага до її прав і гідності, прав членів родини в сім'ї, системний – розуміння сім'ї як системи і робота з усіма членами сім'ї задля профілактики насильства, діяльнісний – вправління в новій поведінці без насильства; конкретнонаукові підходи: проблемно-орієнтований підхід соціальної роботи, який спрямований конкретно на профілактику насильства в молодій сім'ї, соціально-виховний під[ід в соціальній педагогіці як напрям педагогізації всього населення, профілактичний підхід, який вимагає дій на упередження явища, а не на роботу з його проявами і наслідками, ризикоорієнтований підхід щодо попередження можливих небезпек і ризиків щодо насильства в молодій сім'ї тощо. Методами дослідження є: узагальнення опитувань, теоретичний аналіз джерел, синтез, спостереження тощо.

Результати дослідження. Як свідчать дослідження, тема вивчається науковцями й практиками, обговорюється у засобах масової інформації. У ракурсі проблеми в теоретичних підходах нас цікавить: по-перше, специфіка молоді сім'ї та насильства у подружніх стосунках; по-друге, особливості формування й прояву домашнього насильства; по-третє, характеристики кривдника та жертви; по-четверте, зміст профілактики насильства; по-п'яте, доцільні методи й форми попередження й подолання насильства у стосунках молоді сім'ї.

Так, одружена пара – це союз свідомих, люблячих одне одного людей, і там немає місця для насильства, жодного з його видів. У їхньому союзі не може виникати конфліктів, суперечок. Це стереотип створений за радянських часів, щоб створити хибну думку, що насильства тоді не було. Це було вигідно владі: немає насильства – не потрібно з ним боротися, не потрібно нічого вирішувати, жодної проблеми нема. Насильство присутнє у всіх сферах життєдіяльності кожної людини, серед дітей, дорослих та людей похилого віку. Щороку число осіб, що постраждали від насильства, і домашнього насильства в тому числі, невпинно зростає. За статистикою 2018 року, число постраждалих від насильства становить 115 473 особи (Ukrinform, 2021). Згідно інформації іншого джерела – станом на 2019 рік – 130 000 осіб (*Кожна 5 жінка в Україні стикається з тією чи іншою формою насильства, – Юлія Соколовська, 2020*).

«Насильство – це будь-які дії, що спрямовані на якогось члена сім'ї і наносять йому шкоди. Види насильства: психологічне (вербальні образи, погрожування, жарти негативного спрямування, залякування, переслідування); сексуальне (примус до небажаних форм статевих контактів); фізичне (штурхання, побої, порізи, ляпаси, кусання, щипання); економічне (позбавлення майна, заборона працювати або навпаки примушувати працювати, перешкоджання в отриманні догляду, лікуванні і т.д.» (Комунальна установа "Центр надання соціальних послуг Глобинської міської ради", 2021). Ознаки домашнього насильства: насильство завжди здійснюється за попереднього наміру, тобто умисно; дії унеможливають ефективний самозахист; дії порушують права і свободи особи; насильницькі дії спричиняють шкоду (Данюк, 2021; Комунальна установа "Центр надання соціальних послуг Глобинської міської ради", 2021).

Нині насильство і образлива поведінка в сім'ї – серйозна і поширена проблема, від якої як правило страждають насамперед жінки та діти. За даними соціологічних досліджень 97% жінок пережили в своєму житті насильство різних форм, при цьому 20% з них насильство переживають систематично. Причому, в більшості випадків присутній не один вид насильства, а комплексне. Найбільш часто в нашому суспільстві зустрічається психологічне насильство – 80% випадків. Тому, сьогодні одним із основних завдань суспільства – усвідомити усю реальність небезпеки, яку несе насильство в сім'ї. Особливо це потрібно визнати на державному рівні.

Очевидною причиною домашнього насильства серед одружених молодих пар є побутові конфлікти, особливо економічні негаразди (Бандурка та ін., 2013).

Для них характерними є всі види насильства, проте психологічне та фізичне зустрічаються найчастіше. Так, за даними незалежних організацій, близько 2 млн. українців молодого віку стверджують, що стали жертвами жорсткого поводження у побуті. Двома основними проявами, яку згадує абсолютна більшість респондентів, є побиття (завдання тілесних ушкоджень) та погрози (психологічний тиск) – відповідно 79% та 70% називають саме їх (Місяць, 2022).

Важливо сформувати портрет кривдника й жертви насильства (Бандурка та ін., 2013). Насильником (кривдником) здебільшого стає людина, яка сама переживала насильство, має «занижену» самооцінку, прагнення контролю, домінування (ставить свої цінності, упередження вище за інші та нав'язує їх), не в змозі висловити свої потреби та зрозуміти потреби іншого. Нерідко насильник сприймає свої дії як єдину комунікацію – лише так його чують, поважають, бояться. Якщо насильник є соціопатом (людина з клінічною нездатністю до соціальної адаптації), його характеризує також невміння співпереживати, садизм. Стосовно постраждалого: це часто людина, яка сприймає акт насильницьких дій як спосіб отримання любові через страждання. Постраждалі мають проблеми із виставленням меж, кордонів, не вміють їх відстояти, в їхній простір можна втрутитися безкарно та характерними рисами є сором, проблеми з відчуттям самоцінності. Жертва циклічного насильства може користуватися вигодами від насильства (Данюк, 2021). Зазначимо, що на портрет насильника сильно впливає його освіта, національність, коло спілкування і модель подружніх стосунків в цьому колі спілкування (Бандурка та ін., 2013). Так, якщо в Великобританії насильники в родині йдуть на корекційні програми виховного характеру на рік, то причиною цього є відсутність освіти, низький культурний рівень кривдників, пияцтво і робота, яка не вимагає освіти і культури (Бандурка та ін., 2013). В Україні ж всі прошарки населення здатні до насильства в родині, це чоловіки з вищою освітою, статками і ті, хто їх немає. Є і жіноче насильство щодо чоловіків і дітей. Усе залежить від внутрішньої культури людини і її ставлення до члена подружжя і цінностей сім'ї.

Визначено параметри сімейних виховних ефектів (ціннісно-орієнтаційна єдність колективне самовизначення, згуртованість, групова та індивідуальна поведінка і діяльності, групові внутрішньосімейні і позасімейні комунікації, зміщення ризику, груповий тиск (Алексєєнко, 2017, с. 7). Зазначимо, що сім'я є особливою соціальною системою з неповторними унікальними зв'язками – дружина-чоловік, мати-батько, батьки-діти, брат-сестра, соціальним інститутом з правами і обов'язками в родині, особливою малою соціальною групою з розподілом влади, цінностями тощо (Бандурка та ін., 2013).

Отже, звернення до проблеми визначає необхідність аналітичного огляду наукових позицій і думок. Підтверджена статистичними даними актуальність проблеми, наявність підходів до її вирішення. Однак, розгляду потребує насильство у молодих сім'ях, що з огляду важливості й необхідності правильного формування стосунків набуває великої значущості, а також нових рис і характеристик з огляду на динамічність сучасних умов.

Насильство у молодих сім'ях у силу незрілості чи низької свідомості може мати такі характеристики: 1) насильство може розпочинатися непомітно – воно може починатися ще з моменту залицяння чи початкового флірту; але з плином часом насильство в парі поступово прогресує і такий процес може бути від декількох днів, тижнів – до декількох років; 2) часто молодята навіть не знають і не розуміють про ту проблему, яка є в їхніх стосунках; 3) насильство може стати явним при трагічних і нещасливих обставин, коли настає загроза для здоров'я, життя партнера; 4) дуже часто в молодих сім'ях хибно вважають, що насильство є ознакою уваги чи прояву симпатії та прихильності до своєї половини; 5) серед пар, у яких є проблема домашнього насильства, дуже часто виникають супутні проблеми – наприклад, проблема незайнятості, зловживання спиртним та ін.

Насильство у його видових проявах серед молодих сімей володіє специфікою:

– психологічне насильство зазвичай непомітно не тільки для інших людей, але і для самих молодят – його дуже легко приховують за жартами, надмірним проявом почуттів; насправді ж з плином часу воно завдає серйозної шкоди для психіки партнера;

– сексуальне насильство як таке більшістю молодих людей на ранніх етапах спільного проживання не визначається як насильство взагалі;

– економічне насильство в парах молодих людей проявляється як постійний контроль і зловживання; наприклад, один із пари може іншого як примушувати до пошуку роботи, так і забороняти працювати;

– фізичне насильство, що проходить навіть із використанням грубої фізичної сили, може мати виправданням «прояву сильних почуттів».

Конкретними практичними завданнями для досягнення мети дослідження, актуалізованої в статті, було поставлено: 1) шляхом опитування, «живої» бесіди з молодими людьми встановити специфіку їхнього ставлення до подружжя, проявів насильства; 2) визначити характер взаємин у молодих сім'ях та значення відхилень у стосунках; 3) виробити бачення щодо ефективних підходів до профілактики насильства й корекції у стосунках партнерів молоді сім'ї.

Організацію дослідження щодо особливостей насильства у стосунках молодих сімей та ефективних підходів до його попередження й подолання нами організовано шляхом опитування молодих сімей на базі громадської організації «Центр Щасливого Батьківства й материнства» у м. Тернополі. Протягом 2022 року було проаналізовано відповіді 34 респондентів, залучених до роботи цієї структури (17 сімей). Змістом запитань були такі: чи впливають терміни і характер дошлюбних і шлюбних стосунків на стосунки та яким чином? які негативні характеристики становлення стосунків у шлюбі? якою мірою впливають на сімейні стосунки загальносуспільні тенденції? якими є передумови формування і прояву домашнього насильства? наскільки впливають на сімейні стосунки та прояви насильства усвідомленість необхідності офіційного реєстрування сім'ї, стабільність доходів, соціальне становище партнерів?

Загальні характеристики відповідей респондентів такі:

- більшість пар (46,8%) прийшла до рішення одружитися через тривалий період часу, після проживання певного часу разом – від 3 до 5 років;
- 80,2% молодих людей проживають спільно до одруження, 29,8% – окремо; саме спільне проживання, пропозиція партнера і стає причиною оформлення стосунків;
- майже половину сімей характеризують ревності та недовіра (47,5%);
- третина 30,6% респондентів як серед чоловіків, так і серед жінок не бачать перспектив розвитку стосунків;
- 70,4% молодих людей не вважають, що їх щось повинне насторожувати у стосунках;
- 31,9% з опитаних створюють сім'ї несвідомо;
- 52,8% осіб не мають стабільного доходу.

Загалом, проявляються різні види залякування чи демонстрування фізичної, фінансової, економічної, соціальної переваги над своєю половинкою. Дуже поширеними є стереотипи, що не мають насправді нічого спільного із реальним життям. Для прикладу можна надати такі фрази: «б'є – значить, любить», «потрібно терпіти заради дітей», «головним у сім'ї є чоловік», «чоловік – годувальник, тому він зобов'язаний віддавати дружині всю зарплатню», «краще бодай такий чоловік у родині, ніж взагалі ніякого», «потрібно лупцювати у виховних цілях». І багато інших. Дуже часто стереотипи передаються із покоління в покоління і люди не змінюють своєї поведінки, а виправданням є ігнорування партнера, показна образа, маніпулювання, емоційність та ін. Зазначимо, що на ці стереотипи впливають регіональні особливості сімейного життя і сімейних традицій.

Також проведено *анкетування на визначення взаємин у сім'ї за методикою Г. Пейна* (Див.: Парфанович, 2009, с. 52). яку реалізовано у співпраці з практикуючим психологом, головою громадської організації «Центр щасливого батьківства й материнства», Хомів М. С. Порівнянням результатів визначено, що деякі відповіді на питання збігаються у всіх опитаних сім'ях, а деякі – кардинально відрізняються. Це представлено у Табл. 1 для прикладу й порівняння відповідей сімей – представників трьох груп.

За характером взаємин сім'ї, яких було залучено до експериментального дослідження, поділено на три групи.

І група: сім'я намагається зрозуміти і підтримати одне одного, знає як будувати стосунки між собою й із дітьми за певними правилами, що диктуються батьками, а не дітьми; бувають і сварки, як і в кожній сім'ї, але головне – є надійні стосунки; в сім'ї відчайдушно намагаються зрозуміти й оцінити настрій одне одного, своєї дитини; чоловік і дружина знають, як будувати стосунки між собою і з дітьми – одне одного в сім'ї поважають і люблять, а головне – бачать одне в одному рідну, надійну і люблячу людину.

Таблиця 1

Результати анкетування на визначення взаємин у сім'ї за методикою Г. Пейна

№ запитання	III група сімей	II група сімей	I група сімей	Власне бачення
1.	1	3	1	1
2.	1	1	1	0
3.	1	2	1	0
4.	3	0	0	1
5.	0	2	0	0
6.	1	0	1	0
7.	3	0	0	0
8.	1	1	0	1
9.	2	1	0	0
10.	2	1	0	0
Разом балів	15	11	4	3
% від загального числа сімей	5,4%	62,3%	32,3%	

II група: результат анкетування непоганий, але є певні проблеми; з одного боку, панує явне потурання в усьому, а з іншого боку – прагнення виконувати роль наставника, керівника, що викликає розгубленість, гнів і непокору; діти не знають, як поводитися з батьками – тобто, не вироблено чітко правил взаємостосунків; стосунки ще можна змінити, що вимагає зрілої і відповідальної поведінки дорослих стосовно дітей і стосовно одне одного.

III група: взаємини у сім'ї бажають кращого; чоловік і дружина повинні намагатися бути опорою одне одному, своїм дітям – обрана роль приятеля і при цьому забута роль наставника; однак мати приятельські стосунки недостатньо, адже мають бути вироблені чіткі правила у стосунках, а діти відчують потребу у вихованні й керівництві.

Реалізована методика демонструє необхідність диференціації підходів до роботи з кожною сім'єю та те, що тільки третина молодих сімей характеризується позитивними тенденціями у стосунках одне до одного та у ставленні до виховання дітей. Звичайно, відсоток тих сімей, що мають значні проблеми у стосунках, – незначний, однак, такі сім'ї потребують особливо уважного підбору форм і методів впливу. Переважна більшість молодих сімей у своєму становленні проходять труднощі, що, як правило, мають перехідний період. Важливо правильно побудувати профілактичну й корекційну роботу з чоловіком і дружиною з молодих сімей. А також потрібно навчати молодих людей правильно впливати одне на одного. Наприклад, у молодій парі, де проявляється насильство, дуже часто буває момент, коли кривдник просить пробачення за зроблене – половинка легко й безумовно вибачає з огляду на почуття і це призводить до повтору ситуації. Це, зазвичай, триває до кульмінаційного моменту, коли насильство має прояв загрози чи здоров'ю, чи стану чи життю партнера. Зазначимо, що за чинним законодавством про соціальну роботу в Україні, соціальні послуги можуть надаватися сім'ям та дітям, молоді лише на умовах добровільності їх прийняття чи

зверненні клієнтів до ЦСССДМ. Отже, потрібна соціальна реклама таких послуг, розвінчування гендерних стереотипів і показ позитивної моделі сімейного життя без насильства, якій можна навчитися, звернувшись самостійно до ЦСССДМ. Це буде одним із напрямів профілактики насильства. Потрібно вміння усвідомити проблему і мотивація до її подолання. З окремим членом родини ця проблема не вирішується, тільки робота з сім'єю як з системою.

З метою попередження насильства в молодій сім'ї є доцільним використовувати такі напрями профілактики й захисту прав її членів: просвітницькі заходи; тренінгова робота; розповсюдження профілактичної інформації; відкриті дискусії, семінари та інші. Форми й методи профілактики домашнього насильства серед молодих сімей мають особливості застосування.

Просвітництво. Засоби масової інформації можуть мати велике значення у профілактиці насильства у суспільстві шляхом пропаганди толерантності та навчанням людини як поводитися у конкретних ситуаціях насильства. Тому і важливою є превентивна робота у формі соціальної реклами.

Правове інформування. Оскільки зміни у свідомості людей проходять нешвидко, вимагає посилення правовий аспект профілактики, який має регулятивну дію. Дуже мало людей вважає, що з проблемами насильства та їх вирішенням потрібно звертатися за юридичною допомогою.

Підвищення світського і релігійного рівня духовності молодих людей. Сьогодні церква ретельно готує до вступу пар у шлюб, відділи ж реєстрації актів, на жаль, – ні. Хоча є школи молодого подружжя, консультації молодят в ЦСССДМ. Світський характер підвищення духовності (розвиток соціально-культурного середовища; організація впливу етичних і естетичних факторів; усунення дії негативних чинників) потребує активізації й посилення.

Індивідуальне навчання. Молодим парам завжди необхідно пам'ятати, що перемога у вирішенні суперечок одного члена подружжя – це поразка іншого партнера, коханої людини. Завжди потрібно пам'ятати, що сім'я – це відсутність проявів «Я», сім'я формує нову систему стосунків, взаємостосунків – «Ми». Але цьому молодят ніхто не навчав, життєві компетентності в закладах освіти сімейні компетентності не включають. Хоча школа повинна готувати до дорослого самостійного життя, а не тільки до застосування пізнавального досвіду людства на практиці.

Вироблення нових навичок спілкування й вирішення проблем без насильства. Завжди необхідно враховувати думку й позицію іншого члена подружжя і саме тоді сімейна адаптація виявиться значно успішнішою. Необхідно активно формувати позитивні навички для майбутнього сімейного життя, адже кохання – це свого роду мистецтво.

Тренінгова робота, застосування технік і прийомів попередження й подолання конфліктних ситуацій. У профілактиці насильства у сімейних стосунках молодих людей мають значення:

– вироблення порад для збереження щасливих стосунків між закоханою парою;

- навчання можливим технікам для роботи спеціалістів у випадку їх порушення і дисгармонії;
- розвиток майстерності у побудові взаємин між особами протилежної статі, для осіб, що прагнуть до гармонії стосунків, для фахівців соціальної сфери;
- дотримання подружньої етики;
- корекція внутрішніх чинників, породжені особистісними деформаціями розвитку й становлення стосунків;
- навчання налагодженню міжстатевого спілкування хлопця і дівчини, чоловіка і жінки, попередження сімейних криз та різних видів насильства за умови вмілого, коректного втручання в особистісну сферу людини.

Загалом, зі створення належних умов функціонування молодої сім'ї, без проявів насильства, робота повинна будуватися в напрямках: попередити дії кривдника; укріпити сили й можливості потенційної жертви; організація впливу оточення.

Укріплення сім'ї – відома американська методика, яка є успішною в Україні, з опорою на переваги і цінності сім'ї [Бандурка та ін., 2013]. Попередження дій кривдника – це корекційні програми, які спрямовані на зупинку дій під впливом страху покарання, зміну ставлення до насильства, навчання новим навичкам спілкування і поведінки в родині, усунення причин насильства (економічних, соціально-медичних тощо). Прикладом такої програми була наша багатомодульна корекційна програма по роботі з кривдниками в сім'ї за авторством І. Трубавіної (Бандурка та ін., 2013), яка була типовою в Мінсоцполітиці 8 років, обійшовши за популярністю в районах програми психотерапії ОБСЄ та психологічну програму протидії агресії ГО «Розрада».

Дискусія. За результатами дослідження виникають такі дискусійні питання.

1. Проблема насильства у молодих сім'ях в Україні та Тернопільському регіоні є поширеним явищем, однак з неналежною увагою до її профілактики. Частина молоді на момент шлюбу не готова: враховувати психологічні особливості партнера; вирішувати конфліктні стосунки; правильно переносити труднощі; регулювати невірноваженість людини; долати низький рівень культури в стосунках. Причиною цього вважаємо відсутність просвіти про побудову сімейних стосунків в закладах освіти як навчальної дисципліни і вплив батьківських сімей на формування моделі власного сімейного життя.

2. Насильство у молодій сім'ї має характер неусвідомленості, навіть коли можуть виникати періодичні чи постійні порушення у фізичному чи психічному здоров'ї та здійснюватися злочинні дії. Специфіка молодої пари якраз в тому, що вони перебувають у процесі вивчення одне одного. Невизначеність майбутнього, поява протиріч, нестабільність заробітків, невідповідність до сімейного життя та проживання в нових умовах – це все позначається на внутрішньо сімейних процесах, на характері взаємостосунків членів сім'ї та її стосунків з оточенням. Імпульсивність молодої людини є перешкодою у налагодженні стосунків без насильства, а також заважають романтизм, нереальність очікувань від шлюбу. Отже, потрібна життєва компетентність щодо сімейного життя в шкільних компетентностях.

3. Насильство однаковою мірою впливає як на чоловіків, так і на жінок, ось чому не слід дотримуватися стереотипу, що чоловіки сильніші. Але реагування на насильство може бути відмінним серед осіб обох статей. Наприклад, жінки обирають втечу від насильника, і чоловіки – обирають позицію відповіді на агресію. Тому іноді виникатиме питання: чи не насильницька поведінка члена подружжя є відповіддю на насильство? І як побудувати іншу модель поведінки, якщо її немає в мікросередовищі?

4. Насильство в родині виникає під впливом стереотипів суспільстві і мікросередовища, батьківських сімей. То потрібна соціально-виховна робота з суспільством на фоні індивідуальної роботи з молодю родиною про стереотипи і модель життя без насильства? Тоді робота з профілактикою насильства в молодій родині стане системною.

5. Важливо враховувати унікальність проблем кожної пари. Давати відповіді на питання, що стосуються сімейного насильства важко, адже це дуже часто асоціюється з приниженням і болем. Тому молоді люди у першу чергу звертаються до друзів і людей з близького оточення, а іноді й звернення до них для декого виявляється неможливим. Тому виносити сміття з дому чи звертатися по допомогу – потрібно розмежування понять і усвідомлення проблеми для її успішного вирішення. І це знов таки залежить від соціального виховання, а також від етики і авторитету, іміджу психологів і соціальних працівників.

6. Для попередження насильства в молодій сім'ї важливо здійснювати заходи, що сприяють формуванню уявлень про сімейно-шлюбні стосунки, створенню доброзичливої атмосфери у стосунках молодої пари, ознайомленню з теоретичними й правовими засадами визначення сутності проблем насильства, підвищенню відповідальності молоді у шлюбно-сімейних стосунках, гармонізації відносин між молодими людьми. Це можливо лише за добровільним зверненням пари до соціальних послуг ЦСССДМ щодо профілактики насильства і побудови моделі сімейного життя без насильства, гендерних і інших соціальних стереотипів. Отже, знов таки мотивація і усвідомлення проблеми впливають на вирішення проблеми і попередження кризи і розпаду молодої сім'ї. Для цього потрібно соціальне виховання суспільства і соціальна реклама соціальних послуг ЦСССДМ з проблемами.

Висновки й перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Можемо стверджувати, що профілактика насильства в молодій сім'ї – системна робота з подолання насильства в родині в суспільстві. Вона повинна стосуватися всього суспільства, мікросередовища молодої родини і батьківських сімей на засадах соціального виховання, системного і профілактичного підходів. Ця робота має регіональні особливості і залежить від традицій сімейного життя регіону. Профілактика насильства в молодій сім'ї передбачає попередити дії кривдника; укріпити сили й можливості потенційної жертви; організація впливу оточення. Визначене не вичерпує всього кола проблем, що стосуються насильства у молодій сім'ї та його профілактики. Детального розгляду потребує диференціація підходів за видами насильства, терміном перебування разом, вплив народження дитини на стосунки та ін.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Алексєєнко, Т. Ф. (2017). *Концептуалізація соціально-педагогічних основ сучасного сімейного виховання* [Автореф. дис. д-ра пед. наук, Інститут проблем виховання НАПН України]. Digital Library NAES of Ukraine. <https://lib.iitta.gov.ua/709691/1/Aleksieienko-aref.pdf>
- Бандурка, О. М., Левченко, К. Б., & Трубавіна, І. М. (Ред.). (2013). *Соціальна і корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім'ї* (у 2 т.). Права людини. <https://bit.ly/3ZZAqPu>
- Данюк, Ю. (2021) Домашнє насильство. Як його розпізнати та що робити, якщо твоя близька людина ворог. *Новоград City*. <https://novograd.city/articles/79281/domashne-nasilstvo-yak-jogo-rozpiznati-ta-scho-robiti-yakscho-tvoya-blizka-lyudina-vorog>
- Парфанович, І. І. (2009). *Комплекс діагностичних методик для визначення детермінант девіантної поведінки*. Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка
- Комунальна установа "Центр надання соціальних послуг Глобинської міської ради". (2021, 21 квітня). *Насильство у сім'ї – важлива соціальна проблема!* Глобинська громада. <https://globynska-gromada.gov.ua/news/1619004737/>.
- Місяць, В. (2022, 7 лютого). *Психологічні наслідки насилля в сім'ї: куди звертатися і що робити?* Всеукраїнська коаліція з надання правової допомоги. <https://www.ucla.org.ua/?p=1264>
- Кожна 5 жінка в Україні стикається з тією чи іншою формою насильства*, – Юлія Соколовська. (2020, 20 лютого). Міністерство соціальної політики України. <https://www.msp.gov.ua/news/18311.html>
- Ukrinform. (2021, 14 травня). *В Україні щороку зростає кількість справ про домашнє насильство – Венедіктова*. Укрінформ – актуальні новини України та світу. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3245661-v-ukraini-soroku-zrostaie-kilkist-sprav-pro-domasne-nasilstvo-venediktova.html>

REFERENCES

- Aliksieienko, T. F. *Conceptualization of socio-pedagogical bases of contemporary family education* [Extended abstract of Doctor's thesis, Institute of problems on education of the National Academy of Sciences of Ukraine]. Digital Library NAES of Ukraine. <https://lib.iitta.gov.ua/709691/1/Aleksieienko-aref.pdf>
- Bandurka, O. M., Levchenko, K. B., & Trubavina, I. M. (Red.). (2013). *Sotsialna i korektsiina robota z osobamy, yaki vchynuly nasylstvo v simi* [Social and correctional work with persons who committed violence in the family] (in 2 vol.). Prava liudyny [Human Rights]. <https://bit.ly/3ZZAqPu>
- Daniuk, Yu. (2021) Domashnie nasylstvo. Yak yoho rozpiznaty ta shcho robyty, yakshcho tvoia blyzka liudyna voroh [Domestic violence. How to recognize him and what to do if your loved one is an enemy.]. *Novohrad City*. <https://novograd.city/articles/79281/domashne-nasilstvo-yak-jogo-rozpiznati-ta-scho-robiti-yakscho-tvoya-blizka-lyudina-vorog>
- Parfanovych, I. I. (2009). *Kompleks diahnostychnykh metodyk dlia vyznachennia determinant deviantnoi povedinky* [Complex of diagnostic techniques for determining the determinants of deviant behavior]. Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University.

- Municipal institution "Center for provision of social services of the Globin City Council". (2021, 21 April). *Domestic violence is an important social problem!* Globinsk community. <https://globynska-gromada.gov.ua/news/1619004737/>.
- Misiats, V. (2022, February 7). *Psykhologichni naslidky nasyllia v simi: kudy zvertatysia i shcho robyty?* [Psychological consequences of domestic violence: where to turn and what to do?]. Vseukrainska koalitsiia z nadannia pravovoi dopomohy [The All-Ukrainian Coalition for Legal Assistance]. <https://www.ucla.org.ua/?p=1264>
- Every fifth woman in Ukraine faces one or another form of violence*, – Yuliia Sokolovska. (2020, February 20). Ministry of Social Policy, Ukraine. <https://www.msp.gov.ua/news/18311.html>
- Ukrinform. (2021, May 14). *V Ukraini shchoroku zrostaie kilkist sprav pro domashnie nasyilstvo* [In Ukraine, the number of domestic violence cases is increasing every year] – Venediktova. Ukrinform – Ukrainian multimedia platform for broadcasting. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3245661-v-ukraini-soroku-zrostaie-kilkist-sprav-pro-domasne-nasyilstvo-venediktova.html>

Трубавіна Ірина Миколаївна

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри спеціальної педагогіки
Харківського національного педагогічного
університету
Харків, Україна

Trubavina Iryna

Doctor of Sciences (Pedagogy), Full Professor,
Department of Special Pedagogik
H. S. Skovoroda Kharkiv National
Pedagogical University
Kharkiv, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1057-430X>

e-mail: trubavina@gmail.com

Чередниченко Олександр Юрійович

Кандидат економічних наук, професор,
доцент Спецкафедри № 1 Інституту
підготовки юридичних кадрів для СБУ
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Харків, Україна

Cherednychenko Oleksandr

Ph.D. in Economics, Professor,
Associate Professor of the Special Department
№ 1
Yaroslav Mudryi National Law University

Kharkiv, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5304-5662>

e-mail: Ch.a.u@ukr.net